

Rétegtani szintekhez kötött (“stratabound”) epigén-hidrotermális ércesedések

Általános ércteleptan

Geológus Szak

Rétegtani szintekhez kötött (“stratabound”) epigén-hidrotermális ércesedések általános jellemzői

- Általában üledékes, ritkábban vulkáni kőzetekben települő, a befogadó kőzetösszlet bizonyos szintjeihez kapcsolódó, a kőzet és folyamat függvényében változatos elemasszociációjú ércesedési típusok melyek a befogadó kőzetösszlet felhamozódása utáni (epigenetikus) hidrotermális folyamatok során alakulnak ki. A hidrotermális tevékenység közvetlen magmás-vulkáni kapcsolata nem jellemző (kriptomagmás ércesedési típusok).
- Jellemző ércalkotó elemek:
Pb, Zn, Cu, U, Fe, Hg (Ag, Co, Ni, Au)
- Jellemző ércásványok: galenit, szfalerit, pirit, kalkopirit, bornit, kalkozin, covellin, termésréz, termésarany, urán-oxidok és szilikátok, sziderit, ankerit, hematit, cinnabarit, terméshigany
- Jellemző meddőásványok:
kvarc, karbonátok, agyagásványok
- Telepforma: rétegszerűen települő, de fácies-határokat esetenként metsző, illetve egy adott rétegben laterálisan kiékelődő teleptestek, lencsék. Jellemzőek a kiszorításos, cementációs, breccsás, esetenként teléres-érhálós szerkezetek.
- Szerkezeti kontroll: extenziós medencék, aulakogének (riftesedő kontinentális tábla) töréses zónái, a rétegződés szerint fellépő redox és pH (geokémiai) gátak, litosztratigráfiai határok.
- Kőzetkörnyezet: epikontinentális sekélytengeri karbonátos és törmelékes (homokkő, konglomerátum) sorozatok, esetenként evaporitokkal.

Rétegtani szintekhez kötött (“stratabound”) epigén-hidrotermális ércesedések típusai

Rézpala típus:

Zambiai rézpala öv, “Kupferschiefer” (Mansfeld, Lengyelország)

Keweenawan termésréz típus:

Lake Superior (Kanada)

Rétegtani szinthez kötött Pb-Zn ércesedések:

Mississippi Valley Típus, MVT (Missouri)

Ír Típus (Navan, Tynagh - Írország)

Alpi Típus (Bleiberg, Mezica, Olkus)

Skandináv típus (Laisvall - Svédország)

Színgenetikus-epigenetikus Hg-telepek

Idrija (Szlovénia)

Carlin-típusú Au-telepek

Carlin Trend, Battle Mtns.-Eureka Trend (Nevada)

Metaszomatikus Fe-ércesedések

Rudabánya, Alsó-Sajó, Kremikovci, Dinaridák

Diszkordancia felületekhez kötött U-ércesedések:

Athabasca Medence (Kanada), Alligator River (Ausztrália)

Rétegtani szintekhez kötött (“stratabound”) epigén-hidrotermális ércesedések rézpala típusa

- Általános jellemzők:** Szárazföldi vörös homokkő sorozatra települő, evaporitokat tartalmazó transzgresszív epikontinentális sekélytengeri sorozatok bázisán megjelenő ércesedési típus.
- Hasznosítható fémtartalom:** Cu (Ag, Co, Pb, Zn, Au, platinafémek)
- Befogadó kőzet:** agyagpala, homokkő, dolomit
- Ércásványok:** kalkozin, bornit, kalkopirit, pirit, galenit, szfalerit (termésrész, digenit)
- Meddőásványok:** kvarc, karbonátok, agyagásványok, hematit, goethit, tuchtolit (hasadóanyag-tartalmú szurokszerű szervesanyag)
- Telepforma:** Nagy laterális kiterjedésű, 0.X - n*10m vastag teleptestek, melyek fácies és litológiai határokat metszenek. Az ércparagenezisek zónáisan jelennek meg, az ércásványok hirtelen helyezkednek el az ércetestben.
- Szerkezeti kontroll:** litológiai határfelülethez kötődő oxidációs viszonyokból redukzív környezetbe történő átmenet
- Geotektonikai helyzet:** riftesedés korai fázisához kötődő epikontinentális medencék
- Telepminőség:**

Zambiai rézpala öv (Rokana):

312 Mt / 2.81% Cu, 0.15%Co

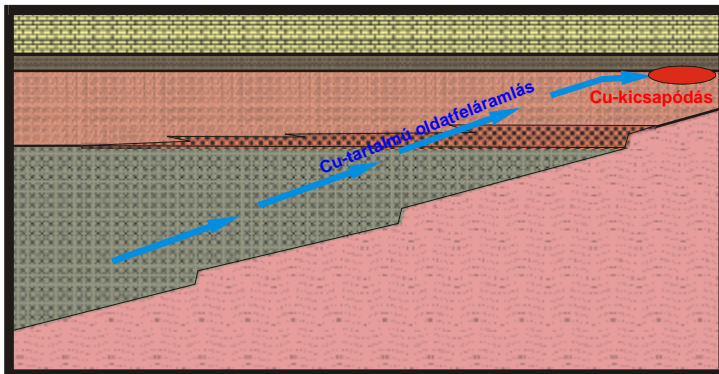
Kupferschiefer (Lubin, Lengyelország):

68 Mt / 2% Cu; 170 000 t / 40 ppm Ag; 5,2 Mt / 0,2% Pb és Zn

“Rézpala” típusú ércezedések genetikai modellje

Oldatáramlási model a Zambiai rézpala telepek kialakulása során

Konglomerátum	Mészkö és homokkő
Bazaltos vulkanitok (Cu-forrása)	Pirités pala
Kristályos aljzat	Homokkő

Oldatáramlás

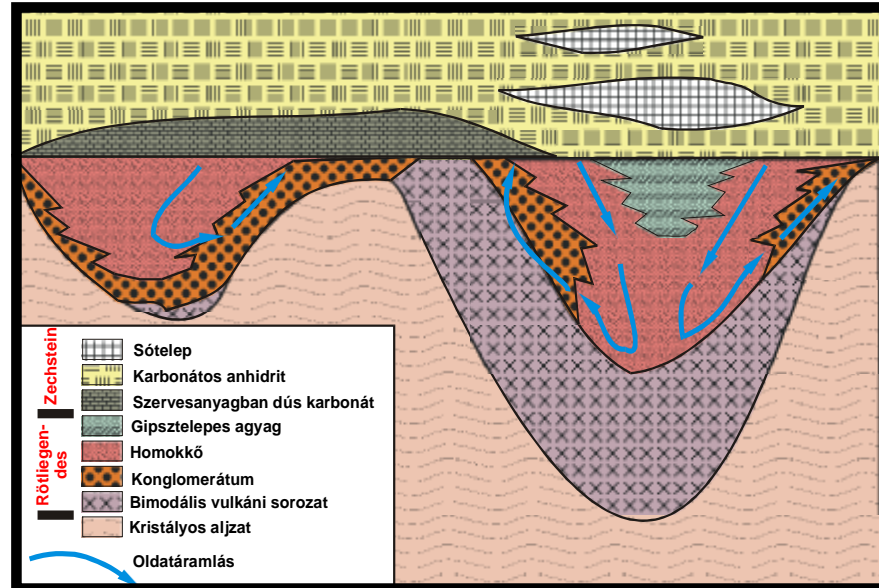
A pórusvizek áramlási modellje a Szudétai Medence rézpala típusú ércezedésének kialakulása során

Hercini lepusztulási terület

Észak-Szudétai medence

DDNY

ÉÉK

Sótelep	Karbonátos anhidrit
Szervesanyagban dús karbonát	Gipsztelepes agyag
Homokkő	Konglomerátum
Bimodális vulkáni sorozat	Kristályos aljzat
Oldatáramlás	

Az ércanyag (Cu) eredete: A fekü vulkanitjai

Felszálló oldatok: Cl- és fémionokban dús oxidatív rétegvíz

Hőforrás: A riftzóna megemelkedett geotermikus gradiense

Szulfidok kiválása: Szervesanyagban, vagy szingenetikus szulfidokban (pirit) gazdag réteg alatt kialakuló reduktív gáton.

Karbonátos kőzetek rétegtani szintjeihez kötött epigén-hidrotermális Pb-Zn ércesedések

Mississippi Valley Típus

Paleozoós platform karbonátos sorozatok diszkordáns felületei, vagy karbonát/pala fácieshatárai mentén kialakult nagy porozitású zónákban (karsztüreges, oldási üregek-breccsák) megjelenő epigenetikus érc típus.

Elemasszociáció: Pb, Zn (Ba)

Ércásványok: Ag-szegény galenit és Fe-szegény szfalerit (pirit, kalkopirit)

Meddőásványok: barit, fluorit, karbonátok, bitumenfélék

Telepforma: lapos lencseszerű testek breccsás, üregkitöltő és kiszorításos szövettel

Szerkezeti kontroll: litológiai, vagy fácieshatárok és normál extenziós törések metsződési zónája.

Lemeztektonikai helyzet: kollíziós zónák mögötti kontinentális területek sekélytengeri karbonátos összletei.

Ír típus

Paleozoós sekélytengeri üledékes sorozatok konkordáns litológiai határfelületei mentén kialakult nagy porozitású (oldásos) zónákban megjelenő érc testek.

Elemasszociáció: Zn, Pb

Ércásványok: galenit, szfalerit, kalkopirit, pirit (fakóérc, szulfidok)

Meddőásványok: kvarc, karbonátok

Telepforma: lapos lencseszerű testek litológiai határfelületek mentén, masszív, eres-hintett, breccsás és kiszorításos szövettel

Szerkezeti kontroll: litológiai határok és extenziós normál törések metsződése mentén.

Lemeztektonikai helyzet: kollíziós zónák mögötti kontinentális területek sekélytengeri karbonátos összletei

Alpi típus

Mezozoós sekélytengeri mészkő-dolomit sorozatokban litológiai határfelületek, karsztosodott szintek mentén települő szin- és epigenetikus érc testek.

Elemasszociáció: Pb, Zn (Ba, Mo)

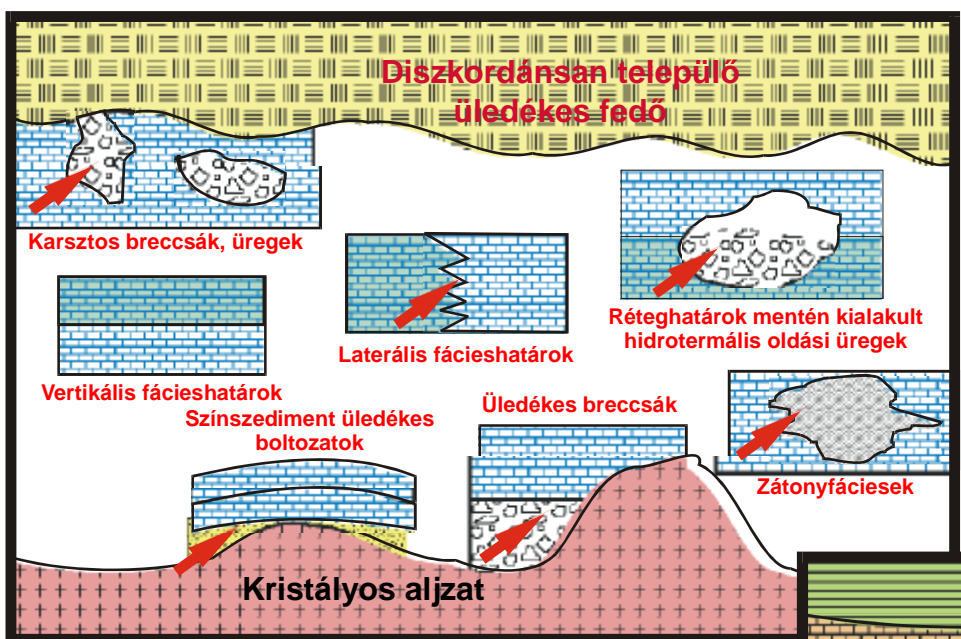
Ércásványok: galenit, szfalerit, wulfenit, smithsonit, cerrusszit

Meddőásványok: karbonátok, kvarc, barit

Telepforma: lapos lencseszerű testek litológiai kontroll szerint, breccsás, üregkitöltő és kiszorításos szövettel.

Szerkezeti kontroll: litológiai és fácieshatárok valamint normál törések metsződése.

Lemeztektonikai helyzet: riftesedő zónák húzásos tektonikai rendszerű sekély medencéi

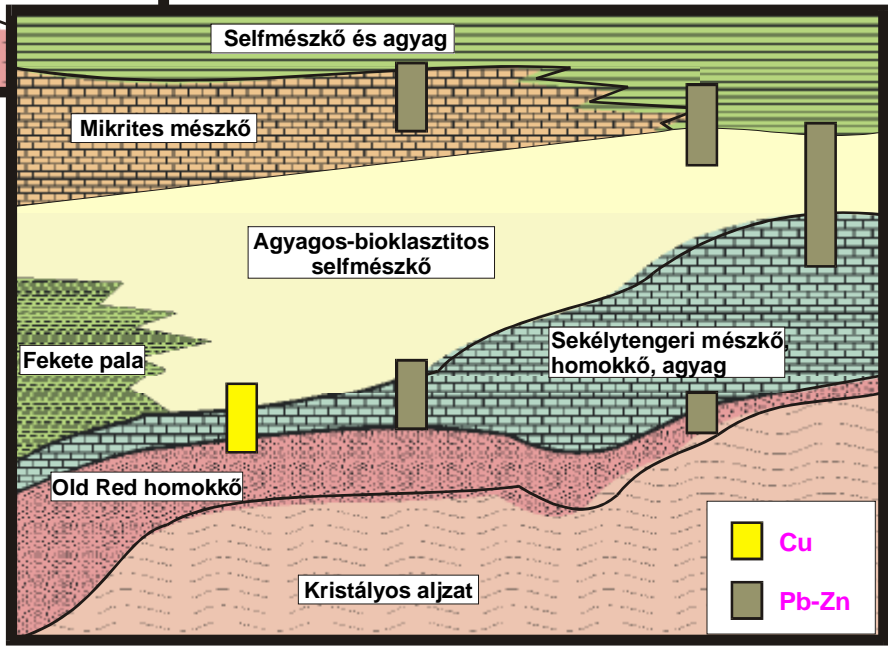

Rétegtani szintekhez kötött epigén-hidrotermális Pb-Zn ércesedések települési viszonyai Ír típus

Mississippi Valley és Alpi típus

Ércesedéssel színgenetikus karbonát-oldódás:
 $ZnCl_2 + H_2S = ZnS + 2 HCl$
 $CaCO_3 + 2H^+ = Ca^{2+} + CO_2 + H_2O$

Fluorit-képződés
 $Ca^{2+} + 2F^- = CaF_2$

Rétegtani szintekhez kötött epigén-hidrotermális Pb-Zn ércesedések genetikája

Az ércanyag eredete: Fekükőzet

Fluidumok eredete: Diagenetikus kompaktió során felszabaduló rétegvíz

Fluidumok hőmérséklete és összetétele 100-150°C,
Ca-ban gazdag, 0-26 NaCl ekv. súly %

Recens medence-fluidumok hőmérsékleti és összetételi viszonyai:

Előfordulás	Mélység (m)	Hőmérséklet (°C)	Fémtartalom (ppm)	
			Zn	Pb
Perzsa-öböl	2400-4000	100-150	360	100
Alberta	1000	76	19	-
Cseleken, Oroszo.	1000	74-98	2.7	5.4

Ércásványok kiválásának okai:

A - a forróvizes oldat hozza a fémionokat és a redukált kén: pH változás, hűlés, oldatkeveredés

B - a forróvizes oldat csak a fémionokat hozza, a redukált kén lokális eredetű:

1. a forróvizes oldat szulfáttartalma szervesanyag jelenléte miatt redukálódik
2. a forróvizes oldathoz H₂S adódik hozzá a szulfát bakteriális redukciója, szénhidrogén termikus bomlása, a rétegösszletben jelenlévő szulfátok (evaporitok) redukciója révén.

Rétegtani szintekhez kötött epigén-hidrotermális ércesedések: Carlin típusú Au-telepek

Általános jellemzők: Szubvulkáni intrúziók tágabb környezetében, de azokkal bizonyítható genetikai kapcsolat nélkül, platform karbonátos, vagy mélyebb tengeri sziliciklasztos üledékekben litológiailag és tektonikailag kontrollált szintekben megjelenő érc típus.

Elemasszociáció: Au (Sb, As, Hg, Tl)

Ércásványok: As-tartalmú pirit és markazit, arzenopirit, realgár, auripigment, antimonit, cinnabarit, Tl-szulfidok, termésarany, termésarzen.

Meddőásványok: kvarc, kaolinit, illit, szmektit, adular, kalcit, dolomit, barit, fluorit

Telepforma: Lencsésen települő hintések üregkitöltő és kiszorításos jelleggel.

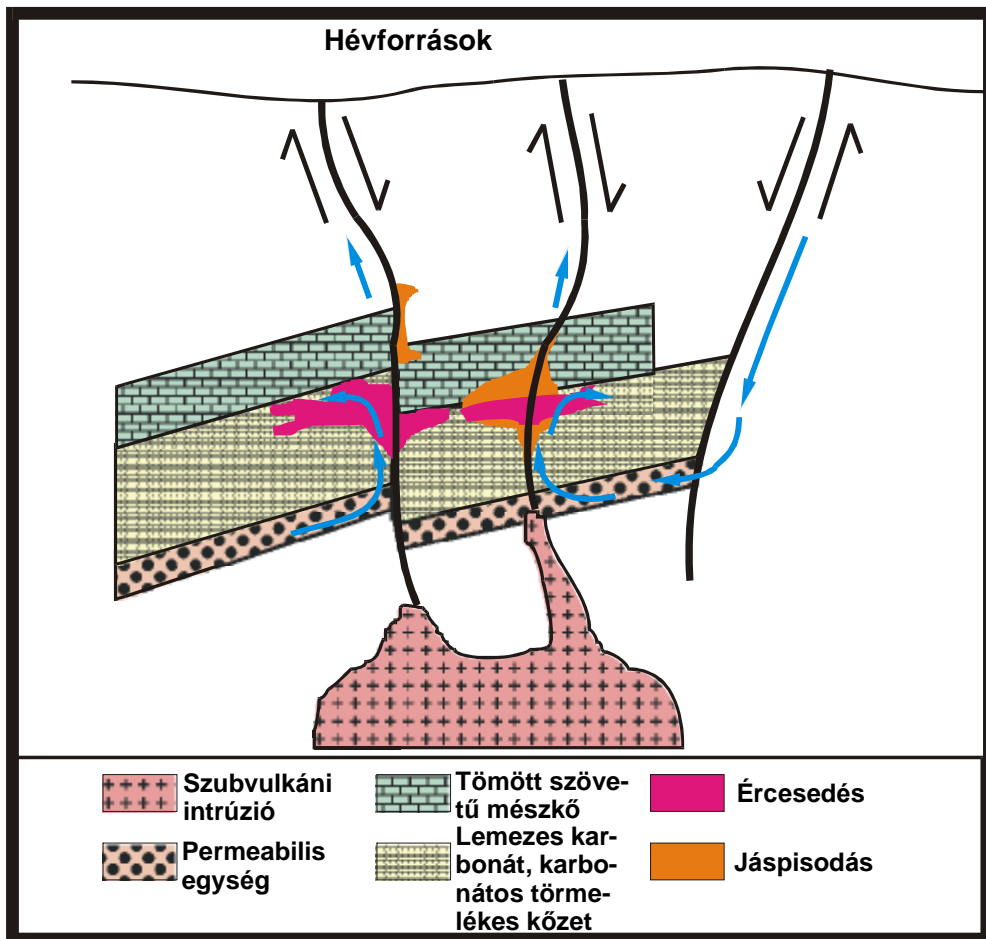
Szerkezeti kontroll: Normál törések metsződési zónái, különösen ahol a kőzet eredetileg is rendelkezik szabad pórustérfogattal (üledékes breccsák, oldási breccsák)

Lemeztektonikai helyzet: Szubdukciós zónák szárazföldi mögöttes területeinek áttolódásokkal és normál törésekkel jellemzett kompressziós-húzásos zónái.

Telepminőség: 0.1 - 200 Mt érckészlet, 0.6 - 22 g/t Au-koncentráció

Carlin-típusú ércesedések genetikája

Érchozó oldatok hőmérséklete és összetétele:

150-250°C, 0-6 NaCl ekv. súly%,
CO₂ és H₂S tartalom, 4-6 pH, reduk-
tív jelleg

Fluidumok eredete:

Meteorikus, esetleg magmás, vagy
mélymedence komponensekkel.

Au-eredete:

A mélymedence, vagy
mágmás jellegű fluidumokból

Au-kiválás mechanizmusa:

Felszálló oldatok torlódása kis per-
meabilitású kőzetegységek alatt, me-
lyet a karbonátos kőzettel való köl-
csönhatás során a karbonátok oldó-
dása, metasztatikus kiszorítása, a
pH növekedése és így az Au
kicsapódása követ az oldatok hűlése
során.

Az ércesedés kialakulásának mélysége:

1-3 km

Rétegtani szintekhez kötött epigén-hidrotermális ércesedések: Metaszomatikus vasérctelepek

Általános jellemzők: Karbonátos sorozatokban, a karbonátok összetételének változását követő Fe-karbonátos ércesedési típus polimetallikus alkotókkal kiegészítve.

Elemasszociáció: Fe (Cu, Ag, Ni, Co, As, Ba, Hg, Au)

Ércásványok: sziderit, ankerit, hematit, barit, kalkopirit, galenit, fakóércek (Ag, Hg), bornit, kalkozin

Meddőásványok: kalcit, dolomit, kvarc, illit, fluorit

Telepforma: lencsés, oldalirányban kiékelődő masszív ércetek, teléres-eres polimetallikus felülbélyegzéssel

Szerkezeti kontroll: extenziós töréses zónák által metszett dolomitos-mészköves-márgás sorozatok

Lemeztektonikai helyzet: riftesedő medencék

Telepminőség:

Rudabánya jelenlegi készletei - 37.2 Mt sziderites érc,
1.54 Mt kalkopirités érc (0.56% Cu, 1.2 ppm Ag),
0.56Mt galenites érc (1.42% Pb)-

Rétegtani szintekhez kötött epigén-hidrotermális ércesedések: Diszkordanciákhoz kapcsolódó U telepek

Általános jellemzők: diszkordancia-felületek mentén, vagy annak közelében, arkózás, vagy mészes homokkő egységekben elhelyezkedő, az U-telepek egyéb típusaival összevetve a legjelentősebb koncentrációkat hordozó teleptípus.

Elemasszociáció: U (Ni, Co, Ag, Mo, Cu, Pb, Zn, Bi, Se, Au, platinafémek)

Ércásványok: uraninit, pitchblende, coffinit (rammersbergit, gersdorffit, millerit, pirit, arzenopirit, galenit, szfalerit, kalkopirit, molibdenit)

Meddőásványok: kaolinit, illit, klorit, dolomit, sziderit, kvarc, hematit, bitumenfélék

Telepforma: lencsés, táblás, kiékelődő teleptestek, amöba-szerű szabálytalan alakzatok, melyekben az érc tektonikus breccsákban, oldási breccsákban, érhálózatokban és hintésekben koncentrálódik.

Szerkezeti kontroll: normál törések, vagy feltolódások mentén litológiailag kontrollált érctesetek.

Lemeztektonikai helyzet: epikratonikus medencék (???)

Telepminőség: 10-250 Mt készlet, 0.2-2% U_3O_8